

QUAN ĐIỂM CỦA MỘT SỐ ĐẢNG CỘNG SẢN CẨM QUYỀN VỀ ĐẶC ĐIỂM VÀ MÂU THUẪN LỚN CỦA THỜI ĐẠI NGÀY NAY

TS THÁI VĂN LONG*

Các nước xã hội chủ nghĩa trong hơn 90 năm qua đã đạt được những thành tựu to lớn, có ý nghĩa lịch sử, làm thay đổi bộ mặt thế giới hiện đại. Mặc dù sự sụp đổ của chế độ XHCN ở Liên Xô và các nước Đông Âu đã làm cho CNXH lâm vào thoái trào, nhưng các đảng cộng sản cầm quyền ở các nước XHCN còn lại, với những đặc thù, mạnh yếu khác nhau, đang ra sức tìm tòi, bổ sung, phát triển sáng tạo lý luận, cải cách, đổi mới, xây dựng CNXH trong thời đại ngày nay. Điểm tương đồng đó là các đảng cộng sản đều nhận định rằng xu thế của thời đại ngày nay mà nhân loại đang hướng tới là con đường thắng lợi của hòa bình, độc lập dân tộc, dân chủ và CNXH.

Quan điểm của Đảng Cộng sản Trung Quốc

Là một đảng cộng sản lớn, có bề dày lịch sử ra đời cách đây gần 90 năm, trong đó có 60 năm cầm quyền lãnh đạo đất nước và xây dựng CNXH, Đảng Cộng sản Trung Quốc đã trải qua những giai đoạn khác nhau về nhận thức thời đại. Vào các thập niên 50, 60, 70 của thế kỷ XX, Đảng Cộng sản Trung Quốc coi "*chiến tranh và cách mạng*" là chủ đề chính của thời đại. Đến giữa thập niên 80, Đảng Cộng sản Trung Quốc

từ bỏ cách nhìn "*chiến tranh thế giới không thể tránh khỏi và sắp xảy ra*", nêu lên: "*hoà bình và phát triển là hai vấn đề chiến lược lớn có tính toàn cầu*". Tại Đại hội XIV (1992) Đảng Cộng sản Trung Quốc xác định "*hoà bình và phát triển là chủ đề thời đại ngày nay*" (tức là vấn đề chủ yếu)¹. Trong những năm này, Đảng Cộng sản Trung Quốc nêu khẩu hiệu: "*tiến kịp thời đại*" sau đổi là "*tiến vượt thời đại*", đến Đại hội XVI (2002) thì điều chỉnh lại là "*tiến cùng thời đại*". Năm 2008, trong bài phát biểu tại Lễ kỷ niệm 30 năm triệu tập Hội nghị Trung ương 3 khoá XI, Tổng Bí thư Đảng Cộng sản Trung Quốc Hồ Cẩm Đào khẳng định: "*Đặc điểm mới nhất của thời đại mới là cải cách mở cửa. Đảng lãnh đạo nhân dân tiến hành cải cách mở cửa, mục đích chính là phải giải phóng và phát triển sức sản xuất xã hội, thực hiện hiện đại hoá đất nước, làm cho nhân dân Trung Quốc giàu có, chấn hưng dân tộc Trung Hoa vĩ đại*"². Trong phần đánh giá 10 bài học kinh nghiệm của 30 năm cải cách ở Trung Quốc, Tổng Bí thư Đảng Cộng sản Trung Quốc Hồ Cẩm Đào tiếp tục làm rõ thêm các đặc điểm của thời đại ngày nay là xu thế thế giới đa cực hoá ngày một gia tăng, kinh tế toàn cầu hoá phát triển về chiều sâu...; phải vừa kiên trì độc lập tự chủ, vừa dũng cảm tham dự kinh tế toàn cầu hoá³.

* Học viện CT-HC quốc gia Hồ Chí Minh

Bàn về mâu thuẫn của thời đại, trong giai đoạn những năm 60, 70 của thế kỷ XX, Đảng Cộng sản Trung Quốc thường đề cao mâu thuẫn giữa CNXH và CNTB trên phạm vi thế giới "lấy đấu tranh giai cấp làm cương lĩnh"⁴. Nhưng từ khi tiến hành cải cách CNXH (1978) đến nay, hầu như Đảng Cộng sản Trung Quốc rất ít đề cập đến mâu thuẫn của thời đại mà chủ yếu bàn và giải quyết mâu thuẫn nội tại trong quá trình phát triển. Trong Diễn văn kỷ niệm 30 năm tiến hành cải cách, Tổng Bí thư Hồ Cẩm Đào nêu rõ: "... Trong giai đoạn chưa phát triển này, mâu thuẫn chủ yếu của xã hội là mâu thuẫn giữa nhu cầu về vật chất và văn hoá ngày càng tăng của nhân dân với sản xuất xã hội lạc hậu"⁵. Trung Quốc rút ra nhận thức sâu sắc rằng phát triển là đúng đắn, ổn định là nhiệm vụ quan trọng. Không có ổn định thì không thể làm được việc gì, những thành quả đã đạt được cũng có thể bị mất. Bài học của Trung Quốc là nắm bắt và xử lý đúng đắn các mâu thuẫn nảy sinh trong đời sống kinh tế - xã hội, tăng cường, cải tiến công tác chính trị tư tưởng, kiện toàn cơ chế bảo vệ quyền lợi của quần chúng nhân dân do Đảng và Nhà nước chủ đạo, kịp thời xử lý thoả đáng những mâu thuẫn trong nội bộ nhân dân, căn cứ vào pháp luật chống lại các hoạt động phạm pháp, cảnh giác và ngăn ngừa các hoạt động thâm nhập, phá hoại của các thế lực thù địch trong và ngoài nước, kiên trì bảo vệ xã hội, ổn định chính trị và an ninh quốc gia. Phương pháp luận trong giải quyết mâu thuẫn của Trung Quốc được nêu lên là: "Phải nắm chắc các mặt chủ yếu của những mâu thuẫn chủ yếu trong sự đan xen chằng chịt lẫn nhau, đồng thời phải có trừ tính

thống nhất, hợp lý, từng bước tạo thành sức mạnh tổng hợp có lợi cho việc đột phá các mâu thuẫn chủ yếu và các mặt chủ yếu của mâu thuẫn, không ngừng nâng cao khả năng giải quyết vấn đề phức tạp, tình huống phức tạp, không ngừng thúc đẩy kinh tế - xã hội phát triển"⁶.

Như vậy là, sau hơn 30 năm cải cách xây dựng CNXH, Đảng Cộng sản Trung Quốc đã tìm tòi sáng tạo bổ sung và phát triển hàng loạt vấn đề lý luận chung và vấn đề thời đại.

Quan điểm của Đảng Cộng sản Cu Ba

Là một Đảng Cộng sản cầm quyền ở một nước XHCN, nhưng hoàn cảnh ra đời của Đảng Cộng sản Cu Ba có đặc thù là, sau khi Phong trào cách mạng 26-7 do Phiden Caxtrô lãnh đạo lật đổ chính quyền độc tài Batista, đánh tan mọi âm mưu can thiệp của các thế lực thù địch có Mỹ làm hậu thuẫn, để tiến hành cuộc cách mạng XHCN, những người cách mạng Cu Ba đã từng bước hợp nhất các tổ chức cách mạng trong nước và đổi tên thành Đảng Cộng sản Cu Ba vào ngày 3-10-1965.

Nằm ở phía Tây bán cầu, chỉ cách nước Mỹ có 50 hải lý, để cách mạng trụ vững và phát triển, Cu Ba phải dựa nhiều vào sự giúp đỡ của Liên Xô và hệ thống XHCN thế giới, của các lực lượng tiến bộ ở Mỹ Latinh và toàn thể phong trào cách mạng thế giới. Trong thời kỳ chiến tranh lạnh, Đảng Cộng sản Cu Ba là một thành viên tích cực trong phong trào cộng sản quốc tế. Đảng Cộng sản Cu Ba tham dự Hội nghị các Đảng Cộng sản và công nhân quốc tế họp tại Mátxcova năm 1969 đồng thời nhất trí cao với quan điểm về thời đại được các Đảng Cộng sản và công nhân nêu trong các văn kiện

của Hội nghị: "Thời đại chúng ta là thời đại quá độ từ chủ nghĩa tư bản lên chủ nghĩa xã hội"⁷ và "Mâu thuẫn cơ bản trên quy mô thế giới giữa chủ nghĩa đế quốc và chủ nghĩa xã hội đang ngày càng sâu sắc thêm"⁸. Chính sách đối ngoại của Cu Ba trong thời gian này thể hiện sự năng động, kiên quyết chống chủ nghĩa đế quốc, tích cực ủng hộ phong trào cách mạng thế giới, phong trào giải phóng dân tộc; đấu tranh bảo vệ hoà bình và các mục tiêu của thời đại.

Từ đầu thập niên 90 của thế kỷ XX đến nay, do tình hình thế giới và khu vực có những biến động sâu sắc, Cu Ba phải đương đầu với sự bao vây cấm vận hà khắc của Mỹ, lại mất đi chỗ dựa, thị trường truyền thống là Liên Xô và các nước XHCN Đông Âu, nên Đảng Cộng sản Cu Ba từng bước điều chỉnh từ nhận thức lý luận đến hoạt động thực tiễn xây dựng CNXH. Năm 1991, tại Đại hội IV, Đảng Cộng sản Cu Ba nêu rõ: "Đảng này là Đảng của đất nước Cu Ba" thay vì "Đảng của giai cấp công nhân Cu Ba" như trước đây. Đồng thời, đề cao tư tưởng cách mạng của Jose Martin lên ngang tầm với lý luận Mác - Lênin, coi đó là nền tảng lý luận, tư tưởng của Đảng. Là Đảng lãnh đạo cách mạng ở một nước Mỹ Latinh, nên Đảng Cộng sản Cu Ba thiên về hoạt động thực tiễn hơn là phát triển lý luận. Do đó, Văn kiện Đại hội IV (1991) và Đại hội V (1997) của Đảng Cộng sản Cu Ba đã phân tích, đánh giá về tình hình thế giới nhưng Đảng Cộng sản Cu Ba không nhắc tới lý luận về thời đại cũng như nói đến các đặc điểm, mâu thuẫn của thời đại ngày nay. Tuy nhiên, trong thực tiễn xây dựng CNXH và bảo vệ thành quả cách mạng ở hòn đảo tự do tươi đẹp này, Đảng

Cộng sản Cu Ba đã lãnh đạo nhân dân Cu Ba vượt qua thời kỳ khó khăn, giành được những thành tựu to lớn đáng khâm phục. Về lĩnh vực đối ngoại, Cu Ba từng bước điều chỉnh chính sách đối ngoại phù hợp với tình hình mới; đề cao cảnh giác, sẵn sàng đối phó với âm mưu và thủ đoạn phá hoại của các thế lực thù địch; sẵn sàng bình thường hoá quan hệ với Mỹ trên cơ sở tôn trọng độc lập chủ quyền và quyền tự quyết dân tộc; đẩy mạnh quan hệ với các nước Mỹ Latinh, nhất là quan hệ với Vê-nê-zuê-la và các chính phủ cánh tả, dân tộc; tăng cường quan hệ với Trung Quốc, Việt Nam, Nga, Tây Ban Nha...; chủ động tích cực hoạt động tại các tổ chức quốc tế, diễn đàn đa phương, nhằm tập hợp lực lượng và phá thế bao vây cấm vận của Mỹ.

Thành công của Cu Ba trong công cuộc xây dựng CNXH, trong mở cửa hội nhập với thế giới, trong thực hiện chủ nghĩa quốc tế vô sản, ủng hộ phong trào cách mạng thế giới cho thấy, bản chất và lập trường cách mạng của những người cộng sản Cu Ba rất vững vàng, kiên định hướng tới thực hiện các mục tiêu của thời đại.

Quan điểm của Đảng Lao động Triều Tiên

Cộng hoà dân chủ nhân dân Triều Tiên được thành lập ngày 9-9-1948, đây là kết quả của quá trình đấu tranh anh dũng của nhân dân Triều Tiên dưới sự lãnh đạo của Đảng Lao động Triều Tiên và Chủ tịch Kim Nhật Thành. Trải qua hơn 60 năm, Cộng hoà nhân dân Triều Tiên đã đạt được nhiều thành tựu cơ bản trong quá trình xây dựng và phát triển đất nước theo định hướng XHCN với một mô hình khá riêng biệt - mô hình kiểu "chủ thể" (Juche).

Tư tưởng chủ đạo của Đảng và Nhà nước Triều Tiên là tư tưởng "chủ thể" do cố Chủ tịch Kim Nhật Thành đề ra và được Hiến pháp Cộng hoà Dân chủ nhân dân Triều Tiên khẳng định là "kim chỉ nam cho hoạt động nhà nước". Tư tưởng "chủ thể" có lịch sử hình thành từ thời kỳ chiến tranh chống Nhật. Sau đó cùng với sự biến đổi của thực tiễn, nội hàm của khái niệm này ngày càng được mở rộng và phong phú hơn. Tháng 4-1965, Kim Nhật Thành khái quát tư tưởng "chủ thể" bao gồm: "chủ thể về tư tưởng; chủ thể về chính trị; tự lập về kinh tế, tự vệ về quốc phòng"⁹. Đến thập kỷ 70, Kim Nhật Thành bắt đầu nhấn mạnh cơ sở triết học của tư tưởng "chủ thể" là lấy con người làm trung tâm theo đúng tinh thần của học thuyết Mác. Sau khi Kim Nhật Thành qua đời, Kim Châng In đã hệ thống hoá và lý luận hoá thêm một bước tư tưởng "chủ thể" thành một hệ thống lý luận hoàn chỉnh và coi đó là sáng tạo độc đáo, có sự khác biệt với CNXH về xây dựng CNXH. Kim Châng In cho rằng: "Tư tưởng chủ thể đã nâng chủ nghĩa xã hội lên một cơ sở khoa học mới, từ đó mở ra thời đại mới cho sự phát triển của lịch sử loài người - thời đại chủ thể"¹⁰. Tuy nhiên, việc đề cao một cách cứng nhắc tư tưởng chủ thể của Đảng Lao động Triều Tiên đã khiến cho đất nước này rơi vào tình trạng đóng cửa khép kín, biệt lập với bên ngoài, gây trở ngại lớn đối với sự phát triển kinh tế - xã hội.

Nhận thức được những tác động to lớn của cuộc cách mạng khoa học công nghệ, của xu thế toàn cầu hoá và tình hình chính trị thế giới sau chiến tranh lạnh, nên các nhà lãnh đạo Triều Tiên đã mạnh dạn đưa ra chủ trương đổi

mới đất nước tuy còn khá dè dặt, thận trọng. Năm 2000, khi tình hình kinh tế - xã hội lâm vào khủng hoảng trầm trọng, Cộng hoà Dân chủ nhân dân Triều Tiên mới thực sự thấy được tính cấp thiết phải "đổi mới tư duy". Trong bài phát biểu vào năm 2000, Kim Châng In nêu rõ: "Bước vào thế kỷ XXI cần "đổi mới quan niệm", "thay đổi phương pháp tư duy", "mạnh dạn đổi mới", "vứt bỏ mô hình cũ"¹¹. Khi nói về thời đại, Kim Châng In nhấn mạnh: "Thời đại ngày nay là thời đại của khoa học và kỹ thuật phát triển với tốc độ vô cùng nhanh chóng" và nêu rõ: "Chúng ta cần căn cứ vào yêu cầu của thời đại, không ngừng tiến lên, chấn hưng và phát triển kinh tế, mạnh dạn dùng thiết bị và kỹ thuật mới nhất trang bị cho công nghiệp"¹².

Như vậy là, trong những năm đầu thế kỷ XXI, Đảng Lao động Triều Tiên đã có những chuyển biến mạnh mẽ trong "đổi mới tư duy", nhìn nhận tình hình thế giới nói chung đã theo hướng khách quan, sát hơn với những đặc điểm, xu thế chung của thời đại ngày nay. Đảng Lao động Triều Tiên cho rằng cuộc cách mạng khoa học công nghệ đã đem lại những khả năng to lớn cho các quốc gia trong quá trình phát triển. Vì vậy, cần phải khai thác, tận dụng tối đa đặc điểm này vào quá trình chấn hưng đất nước. Một quốc gia có thực lực về kinh tế và quốc phòng sẽ độc lập về chính trị, không bị các nước lớn chèn ép và như vậy lý luận "chủ thể" càng sáng rõ hơn con đường xây dựng "CNXH kiểu Triều Tiên".

Quan điểm của Đảng Cộng sản Việt Nam

Trong báo cáo về "Tình hình thế giới và nhiệm vụ quốc tế của Đảng ta" tại Hội nghị

Trung ương 9 khoá III, lần đầu tiên Đảng ta đã đề cập đến vấn đề "thời đại hiện nay" về "quá độ lên chủ nghĩa xã hội" cả ở góc độ lý luận lẫn góc độ thực tiễn. Về cơ bản Đảng ta thống nhất nhận định về nội dung, tính chất "thời đại" của Hội nghị đại biểu các Đảng Cộng sản và công nhân quốc tế họp tại Mátxcova năm 1960.

Bước vào thời kỳ đổi mới, trong Cương lĩnh năm 1991, Đảng Cộng sản Việt Nam nhận định về thời đại: "Đặc điểm nổi bật trong giai đoạn hiện nay của thời đại là cuộc đấu tranh giai cấp và dân tộc, gay go, phức tạp của nhân dân các nước vì hoà bình, độc lập dân tộc, dân chủ và tiến bộ xã hội. Chủ nghĩa xã hội hiện thực đứng trước nhiều khó khăn thử thách. Lịch sử thế giới đang trải qua những bước quanh co. Song, loài người cuối cùng nhất định sẽ tiến tới chủ nghĩa xã hội vì đó là quy luật tiến hoá của lịch sử"¹³.

Đến Đại hội VIII (1996), Đảng Cộng sản Việt Nam khẳng định: "Chế độ xã hội chủ nghĩa ở Liên Xô và các nước Đông Âu sụp đổ khiến chủ nghĩa xã hội tạm thời lâm vào thoái trào, nhưng điều đó không làm thay đổi tính chất của thời đại, loài người vẫn đang trong thời đại quá độ từ chủ nghĩa tư bản lên chủ nghĩa xã hội"¹⁴.

Đại hội IX (2001) của Đảng Cộng sản Việt Nam tiếp tục khẳng định: "Chủ nghĩa xã hội trên thế giới, từ những bài học thành công và thất bại cũng như từ sự khát vọng và sự thức tỉnh của các dân tộc, có điều kiện và khả năng tạo ra bước phát triển mới. Theo quy luật tiến hoá của lịch sử, loài người nhất định tiến tới chủ nghĩa xã hội"¹⁵. Đến Đại hội X (2006) Đảng Cộng sản Việt Nam tuy không đề cập một cách cụ thể quan niệm thời đại,

nhưng vẫn tiếp tục khẳng định các mâu thuẫn của thời đại đang diễn ra gay gắt. Hơn nữa, bằng chính sự kiên định con đường xây dựng CNXH đã ghi trong Cương lĩnh của Đảng phù hợp với xu thế quá độ của thời đại là đi lên CNXH.

Bên cạnh việc xác định nội dung cơ bản của thời đại quá độ từ CNTB lên CNXH, Đảng Cộng sản Việt Nam còn làm rõ thêm các đặc điểm của thời đại trong giai đoạn hiện nay, được thể hiện trong những văn kiện cơ bản:

Cương lĩnh 1991 được thông qua Đại hội VII nêu: Cách mạng khoa học và công nghệ hiện đại diễn ra mạnh mẽ; nền sản xuất vật chất và đời sống xã hội đang trong quá trình quốc tế hoá sâu sắc; những nước đang phát triển đứng trước cả cơ hội và thách thức.

Đại hội IX (2001) làm rõ thêm: Khoa học và công nghệ có bước tiến nhảy vọt; kinh tế tri thức ngày càng nổi bật; toàn cầu hoá kinh tế là xu thế khách quan.

Cùng với thời gian và những biến đổi nhanh chóng của tình hình thế giới, nhận thức và đánh giá về thời đại của Đảng Cộng sản Việt Nam cũng có những thay đổi và điều chỉnh cho phù hợp với tình hình, với những nét cơ bản:

Thứ nhất, tư duy của Đảng về chiến tranh và hoà bình có sự thay đổi. NQTU 9 khoá III đánh giá: "nhân dân các nước đang đứng trước nguy cơ của một cuộc chiến tranh thế giới mới"; Đại hội VIII (1996) nêu: "nguy cơ chiến tranh thế giới huỷ diệt bị đẩy lùi"; Đại hội IX (2001) làm rõ thêm: "trong vài thập kỷ tới ít có khả năng xảy ra chiến tranh thế giới".

Thứ hai, với cách tiếp cận mới, Đảng Cộng sản Việt Nam đã đánh giá và quan niệm đúng

hơn về CNXH và CNTB, đề cập cả mặt mạnh và mặt yếu, cả thuận lợi và khó khăn; đánh giá và quan niệm đúng hơn về thời đại quá độ là lâu dài, phức tạp; đánh giá và quan niệm rõ hơn về chiến tranh và hoà bình, thấy rõ thêm về chủ nghĩa khủng bố quốc tế.

Thứ ba, không chỉ đề cập đến nội dung của thời đại mà Đảng Cộng sản Việt Nam còn làm rõ những đặc điểm và mâu thuẫn cơ bản của thời đại trên những đặc điểm cơ bản. Đó là: Cách mạng khoa học và công nghệ có bước phát triển nhảy vọt, đạt được những thành tựu to lớn. Đấu tranh giai cấp, đấu tranh dân tộc diễn ra gay gắt, phức tạp, xung đột dân tộc, tôn giáo tiềm ẩn nhiều nguy cơ khó lường. Toàn cầu hoá kinh tế là một xu thế khách quan đang lôi cuốn ngày càng nhiều nước tham gia. Xu thế này đang bị một số nước phát triển và các tập đoàn tư bản xuyên quốc gia chi phối, chứa nhiều mâu thuẫn.... Vai trò của các nước lớn và quan hệ giữa các nước này tác động mạnh đến sự phát triển của thế giới. Nhân loại đang đứng trước những vấn đề toàn cầu cấp bách đòi hỏi phải có sự hợp tác đa phương để giải quyết.

Về quan điểm mâu thuẫn cơ bản của thời đại, Đảng Cộng sản Việt Nam nêu rõ: Những mâu thuẫn cơ bản của thời đại vẫn tồn tại trong giai đoạn hiện nay, song các mâu thuẫn và mỗi mặt của từng mâu thuẫn đều có những biểu hiện mới: Mâu thuẫn giữa CNXH và CNTB; Mâu thuẫn giữa giai cấp tư sản với giai cấp công nhân và nhân dân lao động; Mâu thuẫn giữa các nước đang phát triển với các nước tư bản phát triển; Mâu thuẫn giữa các nước tư bản đế quốc với nhau.

Trong hoàn cảnh lịch sử hiện nay, với sự biến đổi nhanh chóng của tình hình thế giới, các đảng cộng sản đang cầm quyền ở các nước XHCN còn lại đã và đang có những điều chỉnh chính sách trên tất cả các lĩnh vực. Trong đó, nhận thức và cách đánh giá về các đặc điểm, mâu thuẫn của thời đại ngày nay là một bước tiến quan trọng cả về mặt lý luận và thực tiễn, giúp cho các đảng cộng sản có những quyết sách đúng, đưa công cuộc cải cách đổi mới, xây dựng CNXH ở các nước này thu được những thành tựu to lớn mang ý nghĩa lịch sử.

1. Nguyễn Huy Quý: "Trung Quốc từ Đại hội XVI đến Đại hội XVII Đảng Cộng sản - những thành tựu và vấn đề tồn tại", trong cuốn: *Đại hội XVII Đảng Cộng sản Trung Quốc những vấn đề lý luận và thực tiễn*, NXB Khoa học xã hội, H, 2008, tr. 24

2, 3, 4, 5, 6. Tài liệu tập huấn của Viện Quan hệ quốc tế - Học viện CT-HC quốc gia Hồ Chí Minh, 10-2009, tr. 2, 15, 1, 9, 18

7, 8. Văn kiện các Hội nghị đại biểu các Đảng Cộng sản và Công nhân tháng 11-1957; tháng 1-1960 và tháng 6-1969 (Tài liệu lưu hành nội bộ - Trường Đảng cao cấp Nguyễn Ái Quốc - 1982), tr. 125, 125

10, 11, 12. *Chủ nghĩa Mác - Lênin với vận mệnh và tương lai của chủ nghĩa xã hội hiện thực*, CTQG, H, 2009, tr. 325, 326, 327, 327

13. Đảng Cộng sản Việt Nam: *Cương lĩnh xây dựng đất nước trong thời kỳ quá độ lên chủ nghĩa xã hội*, ST, H, 1991, tr. 8

14. Đảng Cộng sản Việt Nam: *Văn kiện Đại hội đại biểu toàn quốc lần thứ VIII*, CTQG, H, 1996, tr. 76

15. Đảng Cộng sản Việt Nam: *Văn kiện Đại hội đại biểu toàn quốc lần thứ IX*, CTQG, H, 2001, tr. 65.